

Zijn wij Paaslanders?

Iedere cultuur krijgt vorm door het natuurlijk milieu waarin die zich ontwikkelt. Zoals de Inuit in het Noordpool gebied. Omgekeerd krijgt het natuurlijk milieu vorm door de cultuur die haar gebruikt. Zoals in Nederland. 'Vorm krijgen' klinkt mooi. Maar als culturen doorschieten in hun gebruik vervormt de natuur zodanig dat eerder sprake is van verdwijnen. Clive Ponting laat in zijn *Een groene geschiedenis van de wereld* zien dat in dergelijke situaties culturen zelf ook het gevaar lopen ineen te storten en te verdwijnen. Zijn meest sprekende voorbeeld is Paaseiland, zo genoemd door Jacob Roggeveen die het op eerste paasdag 1722 als eerste Europeaan in het vizier kreeg. Op dat kleine en meest afgelegen eiland op aarde ontstond vanaf 400 AD een fascinerende cultuur met metershoge beelden, de Moai, als meest kenmerkende symbolen. Het eiland raakte ook ontbost, want men had het hout nodig voor kano's, huizen, brandstof en om de beelden te vervoeren. Niet een paar beelden, maar tientallen. In totaal hebben er ongeveer 800 beelden op het eiland gestaan en toen het eiland al helemaal kaal gekapt was, rond 1600, lagen er nog een kleine 200 onvoltooid in de steengroeve. De draagkracht van het eiland verminderde zo sterk dat de samenleving in verval raakte. Toen Roggeveen er aan wal ging, trof hij een hongerende bevolking, die onderling strijd leverde en in holen woonde. Er kwam zelfs cannibalisme voor. Althans, volgens Ponting en de les voor ons, moderne Paaslanders op het eiland aarde in de kosmos, is duidelijk: ga verantwoord om met de aarde, anders dreigt een ineenstorting van onze aardse beschaving.

Wie echter het oorspronkelijk scheepsjournaal van Roggeveen leest en andere bronnen bestudeert, krijgt een ander beeld. Nergens zien de Europeanen wapens, de bezoekers krijgen eten aangeboden en de Paaslanders zien er gezond uit. Het eiland is weliswaar kaal, de huizen simpel en de weinige kano's erg gammel, maar de 2500 inwoners blijken zich goed te kunnen redden. Ze zijn vrolijk en van cannibalisme ontbreekt elk spoor.

Ik concludeer daaruit dat de Paaslanders geleidelijk van een rijke in een schrale cultuur terecht zijn gekomen. Door de lange duur van die transitie, zo'n 200 jaar, en de geringe gemiddelde levensduur van de Paaslanders, geschat op 35 jaar, gebeurde dat haast ongemerkt. De echte collaps kwam pas aan het eind van de negentiende eeuw, toen Peruaanse slavenhandelaars honderden eilandbewoners wegvoerden waarna de, onder druk van internationale protesten, vrijgelaten slaven ziektes op het eiland brachten en er rond 1870 nog slechts 110 Paaslanders waren overgebleven.

Lijkt Aardeiland nu op Paaseiland? Allereerst valt op dat de Moai beelden, de symbolen bij uitstek van de hoogontwikkelde beschaving van de Paaslanders, tevens de motor vormden van overexploitatie. Hadden de Paaslanders zich beperkt tot enkele kleine stenen beelden, dan waren ze wellicht in staat geweest het bos in stand te houden, kano's te blijven bouwen en zeevis te blijven eten. Maar of we dan ooit van die cultuur hadden gehoord? Dergelijke paradoxen zien we meer in de geschiedenis en ze roepen de vraag op hoe culturen er in kunnen slagen om duurzaam-

heid blijvend met kwaliteit te verbinden. Verder valt op dat een schrale cultuur en natuur niet als zodanig wordt ervaren door de mensen indien ze er langzaam in verzeilen. De bewuste ervaring van het rijkere systeem verdwijnt gaandeweg en mensen die opgroeien in een land met ergens nog slechts een paar bomen (of korhoenders) zien de totale verdwijning tijdens hun leven niet als een dramatische verandering. Rijk en schraal zijn vanuit dit perspectief gezien relatieve begrippen die slechts betekenis krijgen door er van enige afstand naar te kijken en ze onderling of met een bekend ideaal te vergelijken. Om iets te missen en je minder gelukkig te voelen moet je in ieder geval weten hoe het geweest is. Strategieën voor natuurbehoud moeten dus verbonden worden met ideeën over het goede leven, zowel om te snappen wat er fout kan gaan als om zicht te verkrijgen op mogelijke oplossingen.

JAN J. BOERSEMA

Orakel is een nieuwe rubriek in Landschap en neemt de plaats in van Kort en Klijn. Het is de bedoeling dat wisselende auteurs er bijdragen aan gaan leveren. Zij doen dat op uitnodiging van de redactie. Vaak is een oratie de aanleiding daarvoor.

Deze Orakel is gebaseerd op de rede "Hoe Groen is het Goede Leven? Over vooruitgang en het natuurlijk milieu in onze westerse cultuur", die Prof. dr. J.J. Boersema op 3 oktober 2002 aan de Vrije Universiteit te Amsterdam hield bij de aanvaarding van zijn leerstoel Culturele en levensbeschouwelijke dimensies van de relatie mens en natuur (j.boersema@dienst.vu.nl).